

“ЛЕЗГИНКА”

*М*аса жуъредин, лугъуз тежедай хътин куклун тир им. Абурун арада им тахъана вад йисан къене ихътин къал садрани хъайиди тушир. Сад-садаз риклик хуклурдай ахътин гафар лагъанай хъи абуру! Авур къван ахмурар вуч тир! Авай къван хъилер вуч тир абурухъ! На лугъуди, и къведан къенер хъилеривди ргазвай. И шумуд йисан къене абуру эхиз алахъай вири инжиклувилерни наразивилер гила винел акъатзавай. Сад-садан къилел къел регъвез, кларабар жакъваз гъазур тир абур. Кар-кардилай алатнавай мад: муьгъ чклана гъармад вацлун са пата амай. Муьгъ рас хъувуникай садани веревирдер ийизвачир.

Куклунар абурун клвале дуьшуьшдин кар тушир – багънадилай акъатдай къал. Гъар къве къалай абурун куьлуь цълхемар цлаяризни ялавриз элкъведай. Ахпа хъел хъана, ял акатна йикъаралди, гагъ-гагъ гъафтейралди рахадачир абур. Дуст хъхъайла хъайи къван крар фад риклелай ракъурдай. Къвед-пуд гъафтеда, гагъ-гагъ са-къве вацра къветер хъиз рекъе фидай абур. Ахпа мад къал-къул давам хъжедай. Къвердавай абурун куклунар къати жезвай.

Къвердавай сад-садакай генани рикл хазвай абурун. На лугъуди, вад йисуз сад-садаз клан хъана клвал-югъ авурбур тушир абур. На лугъуди, гъар нянихъ Бакудин куьчейра гъил-гъиле, къуьн-къуьне, ширин хиялар ийиз къекъвей, верцли ихтилатар авур, идални тух тахъана телефондай сятралди рахай, сад-садаз чан-рикл авурбур тушир абур. Бес сад-садан

дердинай дили хъайибур, са йикъан чаравал эхиз тахъайбур вужар тир? И крар, и кланивилер, и члехи муъгъуьббат хъайиди тир жал? Ибур риклелай алуд жеда къван крар тирни? И алааматдин вуж члалахъ хъурай? Члалахъ жедай крар туширтлини, гъа икл тир.

Вад йис инлай вилик, гъеле мехъерар тавунмаз Таватанни Алпанан сад-садал гзафни-гзаф рикл алай. Вахтар алатунивай кланибурун арада ихътин татугайвилер хъун гъич акъулдиз къведай кар тушир. Ингъе, гъар бередин вичин гъукум ава лугъуда бубайри.

Гилан къал гъикл акъатнайтла я Таватан риклел аламачир, яни Алпанан. Адак ни гугу кутунатлани чизмачир абуруз, гъич адакай фикирни хъийизмачир. Гъар гъилера рикл тлардай гафаралди акъатдай и гъулгъула. Гафарни лагъайтла, гъарма сад са къвал уьцурдай зурба къванер хътинбур тир.

– Илисай иблис я вун! – лагъана ван хкажзавай Алпана.

– Вун гъуьлягъ я, терсе ядай гъуьлягъ, – гъарайзавай Тавата.

– Агъудин пардах вун хъайила, гъуьлягъдин тлвар зал эцигзава ман! Шуткъунайтла, са капаш агъу хкатда вакай. – Экъи хъел акатнавай Алпанахъ.

– Гъуьлягъдилаيني пис я вун, гъуьлягъ гъич тахъайтла вилералди аквада, вун акъраб я, чуьнуьх хъана акъваздай, ахпа сад лагъана класдай, – Тават къапарай акъатна.

– Вун ирид къат чилерин кланикай физвайди я къван. Къецикай цлалцлам акваз, къенер ктланва къван ви. Ичли хъалхъам я вун, гъил галукайла пуфна чклiday. Рикл къилий-къилиз мархула я ви.

– Зун мархула я ман? Бес вун вуч я? Паркъул! Ламран япар хътин члехи, садазни герек тушир пешер авай паркъул! – Тавата вичин гъуьлуьз рикле риб сухдай хътин гафар лугъузвай.

– Малкамут!

– Кускафтар!

– Чун сад-садал гьалтай юкьуз вал кьван аватна кландай. – Алпан саклани секин жезвачир. – Са ферлу инсанда, са гьалал нек хьванвайдал гьалтнайтла, зун динж жез тир хьи! Ви никьникьри зи чан туьтуьниз гьанва. За вун чина хьвер, клвачера звер авай клвалин паб хьурай лагьана кьачурди тир. Мад клекре хьиз захь галаз кьал акьуда лагьайди тушир хьи!

– “Кьачуз” зун базарда маса гузвай зат! я ман! Килига садра, вичелай гьикьван рази ятла?

– Рази жедачни бес? Хуьре заз “ваь” лугьудай руш авайни? Амма вуч ийин, зун буьркьуь хьана, зи вили вун кьуна. Гьайиф! Заз вун пел дзи-дзи, кьам дуьдубурукай тирди чир хьанач.

– Акл туш, тама виридалайни тлям авай чухьвер севрез кьисмет жеда.

– Атлут! тлун жуван ван! – Алпана гьиле авай ктаб столдал гьалчна. Адан винел алай кьапар чилел аватна руг-руг хьана. Им акурла, Таватак мадни гзаф хьел акатна:

– Вуна заз жуван гуж кьалурзавайди я ман! – Икл лагьана ада столдал алай муькуь кьапарни чилел вегьена.

Кланик квай кьуншидин клваляй цин батареядин турба гатадай ванер атана. Гьуьлуьни папа и ванер кваз кьунач. Гилани шкафда клватнавай кьапар кьаз, сад-садан хьиляй цларал гьалчзавай абуру.

Садлагьана кьецикай клвалин раklar гатана. Я Тавата, яни Алпана ам ахьайнач, регьуь хьана абуруз. Ракларихь клват! хьайи кьуншийрин хьел квай ванер атлудалди абуру витни акьуднач.

И кьалдилаь кьулухь абуру кьведани чара хьун кьетла. Мад инихь-анихьдай, фикир хьийидай, маса рекьер жагьурдайвал тушир. Вад йис тир и клвале гьар кьве ийкьалай кьал акьатиз. Садлагьана кьарагьай гар хьиз,

гатун марф хъиз кІвалин гъава серинардай, ахпа рикІ тІардай гелер туна хабарсуз хъфидай и къаларал гъуълни паб вердиш хъанвай. Хъуьтуьл гъиссерин, чими гафарин, къени къилихрин, рикІ шадардай крарин чка югъ-къандивай туькъуьл гафари, фагъумсуз крари, пашманвилерини хажалатри къазвай. Абурукай мукъва-къилиярни, ярар-дустарни инжиклу тир. Жегъилар са кІвалин къене кицІни кац хъиз авай. Къве мидя хъиз тир абур, сакІани ислягъ жезвачир. Чебни чандикай куьцІенвай, къилихри къазмачир абурун.

Какур тар дуьзар тежедайвал, абурни са рекъиз гъун четин кар тир. КІан хъунни рекъе фин чара-чара крар тирдан гъавурда гила акъунвай къведни. Чара хъунни акъван къезил кар тушир къван. Гъакимди сад лагъай гъилера абуруз веревирдер хъийин патал са варз къван муьгълет ганай. Ахпа адакай пуд варз хъанай. “И пуд вацран къене куь хъел элекъ тавуртІа, чна куьн чара ийида” – лагъанай гъакимди. “Пуд вацракай цІуд варз хъайитІани, им чи атІай гаф я”, – малумарнай абуру. ЯтІани, къалурнавай вахт къилиз акъудна кІанзавай.

КІвале абур фадлай чара хъанвай. Гъарада вичиз са тав къунвай, яргъи юкъуз гъанай акъатзавачир. Сад гъамамда хъайила, муькуьд цІун кІвализ физвай, сада телевизордиз килигдайла, муькуьда ктаб кІелзавай. Ибур тІимил тир хъиз Тавата чпи санал ягъанвай шикиларни мукІратІдив юкъвалай атІанвай. Алпанан шикилар гъадав вахканвай, амайбурни вичив хвенвай.

Чара хъунин фикирдал атай йикъалай абур ислягъвилини икърар кутІуннавай ксар хъиз гзаф секин хъанвай. КикІин тийиз, къал тийиз, рахан тийиз, гъарада вичин къил текдиз хуьзвай. Плуьн-хъун, пек-лекни чара авунвай абуру. Меслят ихътинди хъанвай хъи, чара хъайидалай гуьгъуьниз Алпан кІвалаяй акъатда, ина Таватни Жават амуькда. Вичин къуд йис

хъанвай Жават абуру гатун пуд вацра Алпанан диде-бубадин кылиив, хуъруъз рахкурнавай.

Къайивили къай гъида – гъуълуънни папан арада лугъуз тежедай хътин къай къекъвезвай. Винелай чеб секиндиз къалурайтлани, сад-садан крар эхиз жезмачир абурувай. Сада муъкуъдан ванер, рахунар, кылихарни кваз негъзавай. Садаз муъкуъдан гъар са кваллах, вегъезвай гъар са кам члурудиз аквазвай. Гагъ-гагъ дерин хиялризни физвай абур. Амма мадни сада муъкуъдан рикл шадаруникай фагъум-завачир.

Къведни бахтсуз тир, къведанни рикл тларзавай, чаравили абуруз регъятвал гъанвачир. Гила абурухъ са мурад авай: и азабдикай фад хкатун. Гъуълуънни папан бахтунай хъиз йикъарни акъван заланз алатзавай хъи, абур чандикай куъцлуъзвай. Къведазни и кваллах фад кылиз акъатна кланзавай.

Суддиз пуд югъ амаз Алпанан бубади зенг авуна: “Жавата куън кланз къал къачунва, хтана аял Бакудиз хутах,” – лагъана.

Хуъруънбуруз са куъникайни хабар авачир. Са береда абурун арада хъайи гъвечли къални кваз гъасятда виридаз чир жедай. И гъилера абуру хъайи крар садазни чир тийин къетлна, “са къуз виридаз чир жервал я,” – лугъуз фикирзавай. Садани байих тавурай лугъуз Жават хкун патал хуъруъз къведни санал рекъе гъатнай.

И шумуд вацран къене сад лагъай гъилер тир Тават гъуълуън машинда ацукъиз. Гъавиляй вич цацарал алайди хъиз гъисс ийизвай ада. Вуч кар ятлани, датлана къацлана-куъцлена, руквади къуна жедай “Жигулиди” къе цларцлар гузвай. “Килиг, машин гъикл хуъзватла! Низ чида вуж

акъадарзаватла машинда,” – лагъана фагъумай адан иви генани члулав хъана. Фаддаказ вичиз тескинвални гана: “Адакай заз вуч ава? Вуч кландатлани авурай тлун вичиз!”

Тават ава-авач талгъана, ам галайнихъ килиг тавуна машин гьалзавай гъульуъз килигна кьулухъай дишегълиди. Алуклна-дамахнавай гъульуън иер суй акуна кланзни-такланз фикирна: “Касдин акунриз гаф авач ман. Адаз иер рушар вичихъ ялун четин яни?” Ихътин хиялар авунихъди адан гьалар мадни члур жезвай.

Алпана магнитофондихъ яб акалзавай, арада Таватаз чир тежедайвал гуъзгуъдай ам хуъзвай. “Ништа, зун нихъ галаз дегишарнаватла. Залай хъсанди, пул авайди жагъурнава жеди. Ихътин иер дишегълидивай клвале текдиз ацукъиз женни?” Чичегди хъиз кана ам и хиялри. Гафни авачиз, Тават иер тир. Са члавуз адаз авай къван илчияр вуч тир! Алпанан таяр-туъшер Таватан дердинай дили тир. Къакъан, тларам къамат, лацу мармар хътин тан, члулав кифер, яргъи клаклар, гъвечли нер, марвардин пешер хътин плузарар авай адахъ. И рушан ширин рахунрални хъуътуъл хъуъруънрал вири гъейран тир. Мили, къени къилихар авай адахъ. Гъвечлидахъ галаз гъвечлид тир, члехидахъ галаз члехид. Вичин чка, ацукъун-къарагъун, лугъудай гаф чидай руш тир.

“Бес ахпа вуч хъана?” – вичи-вичивай жузуна Алпана. “Ахпа вири айибар винел акъатна,” – жаваб гана ада вичин суалдиз. Гъа икл адан фикирар са шумуд йис инлай вилик кыле фейи вакъайрихъ гелкъвена.

Тават абурун хуъре мединститутдик акатнавай сад лагъай руш тир. Идалди хуъре мадни багъа хъанвай. Адалай вад йис члехи тир Алпана инженервилини институт акъалтларна Бакуда клвалахзавай. Мехъердай вахтар фадлай агакъна-вайтлани, адахъ тади квачир, вучиз лагъайтла гададин вили кьунвай сад авачир.

Таватаз лагъайтла, Алпанакай хуш къведай. Гатун варцара хуьруьз хъфейла ам жегъилрин арада тек Алпанахъ гелкъведай. Рушав рикI вугуз кIандай гадаяр гзаф авайтIани, ада Алпанан рекъер вилив хуьдай. Вучтин сир ятIани Алпан адахъ агатдачир, ам ава-авач лугъудачир, руш къеняй куз-хъукъуз жадай.

Тават пуд лагъай курс акъалтIарна хуьруьз хтай гатуз адан имид хва Девлетханан мехъерар кьиле физвай. Демина хуьруьн вири гадаярни рушар авай. Им пара гурлу дем тир, кьуьлериз кIанзавайбурун сан-гъисаб авачир. Алпана яргъал акъвазна векъи кьуьлуьналди деминавайбур вири галудзавай Таваталай вил алудзавачир. На лугъуди, адаз и руш сад лагъай гъилер тир акваз. Деминилай са масакIа цIар ягъазвай Тавата. Адаз вил алуд тавуна килигзавай хуьруьнбуру. Жегъилрин ивиди звал къачузвай, яшлу папарини къарийри тамарзудаказ, кьуьзуь ксари агъ аладариз килигзавай адаз.

Жемятрин и гъалар хъсандиз къатIузвай Алпана. “Вил акъада ва, я иерди! Бес я кьуьл авурди!” – лугъуз фикирзавай ада. Махара, ктабра кхъенвай хъиз, ашукъ хъанай ам и рушал. АкI ашукъ хъанай хъи, алакънайтIа деминай гваз катдай руш, тухдалди килигдай, темен-тавал ийидай адаз.

Азим чIавуз яргъал акъвазна кьуьлдайбуруз килигай Алпанавай эхиз хъанач. Деминик кьуьлзавайбур хкатайла, ада вичин саягъда деминин юкъвал хкадарна далдамчийриз гъарайна:

– “Лезгинка”!

Кларнет ягъизвайда чемодандай зуьрне акъудайла, межлисдал чан акъалтна:

– Баркалла, Алпан, баркалла!

Зуьрнедин хци, верцIи ван япарихъ галукайла деминавайбур капар ягъаз эгечIна. Зуьрнечиди “Лезгинкадал” акI илигнавай хъи, виридан кIвачера звер гъатна.

Алпана вичин саягъда кьуълзавай: гъилер лекърен луварар хъиз ахъайна, кьил вине кьуна. Гадади акI хкадарзавай хъи, на лугъуди, ибур кIвачер ваъ, далдамдин кIларар тир.

– Хцидиз ягъ! Хцидиз! – гъарайна Алпана. Ягъизвайбуру макъам мадни йигинарна.

И хци, йигин макъамдал кьуълун патал рикIна рушар садни акъатнач. Алпаназ кIанзавайдини гъа им тир. Ада са къадар кьуълна Тават галайнихъ килигна. Демина кушкуш гъатна. Гада вичин вилик акъвазайла, рушавай эхиз хъанач. Адаз и кар фадлай хъана кIанзавай къван. Маса рушар вилик акатуникай кичIела, фад демин юкъвал акъатна. Лекъери цава сирнавдай саягъда кьуълзавай абуру. И къвед сад-садаз хупI кутугзавай. Вирида гъейранвилелди жегъилриз килигзавай. Абур Аллагъди сад-садан паталди халкънава, – фагъумзавай садбуру.

Гъа йифиз деминай хъфидайла кIаниди рекъе туна Алпана. Гъа йифиз ада рикI ахъайна рушаз. Ам жаваб тагана, хъуьрез-хъуьрез кIвализ гъахъна. Са йисуз адай я “ун” акъатнач, яни “ваъ”. Са йисуз инадна руша гададиз, ахпа яваш-яваш, гатфарин жив хъиз цIрана ам.

Гъа икI, хъайи крар рикIел хквезвай Алпанан. Гила вучиз ятIани ихътин рикI хъуьтуьлардай гъиссерихъ ваъ, къал-къулрихъ, кукIунрихъ, гъарай-эверрихъ ялзавай ам фикирри. Таватан иервал, адан алакьунарни рикI шадардай крар кваз къазмачир ада. Ингъе къе сад лагъай гъилер тир адакай масакIа хиялар ийиз.

Таватни гъа ихътин гъавада авай, Алпанакай са маса жуьреда фикирзавай ада. Накъ гъуьлуь вичин перемар чуьхуьдайла “уфни” лагъаначир, и кардикай адаз хажалатни хъаначир. Гила рехъ фидайла накъанан кIвалах рикIел хкиз, и шумуд вацран къене сад лагъай гъилера адак рикI кузвай,

алакъзавачтлани хуърекар чразвай, пекер чухуъзвай гъу-
луън язух члугвазвай.

Вучтин кар ятлани и шумуд вацра Алпан клвалахалай
гуъгуъниз санизни тefена клвализ хквезвай. Вичихъ гзаф
дустарни танишар авай, шад межлисрал рикл алай Алпана и
шумуд варз клвале акъуднай. Мягътел жедай кар тир. Эгъ,
вучиз мягътел жедай къван? Тавата вичи экуънлай няналди
югъ клвале алудзавачирни? И шумуд вацран къене гъи
юлдашдал, гъи мукъва-къилидал кыл члугунай ада?

Алпана кассета дегишарна: “Лезгинкадин” чара-чара
хилерикай туьклуърнавай и кассетади акваз-акваз хъилер
хъуьтуьларзавай абурун. Кларабра звал твадай, рикл
юзурдай, шадвилини гъиссерив ацлурдай макъамри къверда-
вай къведан пелни ачухарзавай. Зуърнедин, члагъндин,
гъаклни далдамдин ванер сад-садахъ какахъиз акъван иер
макъамдал элкъвезвай хъи, кланз-такланз клвачерихъ звер
акатзавай. “Лезгинка” икъван сарасдиз ягъизвай устларрал
абур фадлай дуьшуьш хъанвачир. Макъамди тек кларабра
звал твазвачир, мефтледиз эсерзавай, гъиссер члалал
гъизвай. Абурун риклера фадлай туьхвенвай гъиссерал
цлвереклар акъалтзавай.

Са герендилай Алпана машиндин рулунал далдамар
ягъизвай. Им акл лагъай члал тир хъи, адан кефияр къумбар я.

Таватан чина мили хъвер къугъвазвай. Рехъ тирвал адан
секинвал вахчунвай гъамлу хиялар гатфарин цифер хъиз
чклизвай. Макъамдиз дигайвал галтад жез, клвач чилел
гъалчиз вичи-вичиз “Лезгинкадин” макъам тикрарзавай ада.

Садлагъана Алпанахъ а саягъда дарихмиш хъана хъи, рикл
юзана Таватан! Вегъена къулухъай гардан къаз клан хъана
адаз гададин. Риклел гуъгуьл тлардай затлни аламачир. На
лугъуди, къал-макъаларни, гъарай-эверарни, сеперарни
хъайиди тушир.

Абур гуьзгуьдай сад-садаз килигна. Алпанан чанда ялав гьатна. Фадлай рикликай кватнавай муркунцлар црай хьиз хьана адаз. Таватан иер, члехи вилера кьугъвазвай бахтлувилин экверикай адални пай гьалтна. “Зи тавар! Зи суна! Садахъ галазни гекъигиз тежерди!” – лугъуз фикирна ада. Уьмуьрдин бахтавар йикъар, са дертни тийижиз Таватахъ галаз санал кьиле фейи йисар риклел хтана адан. Гьа йикъарихъ цигел тир ам, рикл акъатзавай адан.

Абур Кцларин пелев агакьайла йиф тир. Куьлуьдиз кьваз-вай марф садлагъана йигин хьана. Кьасухдай хьиз, машиндин чархни пад хьана. Алпана магнитофондин ван мадни хкажна, раklar ахъаз туна чарх дегишзавай. Куьцлена плертлех хьанвай Алпан акваз хуьруьн хуьз жезвачир Таватавай. Алпана чарх дегишарна, зерятар чкадал эхцигна. Гада а саягъда куьцленвай хьи, машинда ацукьдани, ацукьдачни лугъуз, вучдатлани тийижиз амай. Магнитофондай векъи, дамарра звал твадай, кларабар юзурдай макъам ягъизвай.

Алпана садлагъана асфалтдин юкьвал, вичин саягъда лезги кьуьл ийиз эгечлна. Тават адаз килигиз хуьрезвай. Ада вичелай аслу тушиз капар ягъизвай. Эхирни эхиз тахъана машиндай эвичлна, гьуьлуьхъ галаз кьуьлуьнив эгечлна. Абуру дуьньядикай хабарсуздаказ, шаддаказ кьуьлзавай. Алпана гагъ-гагъ сусан вилик мет ягъаз, “Асса!” лугъуз гъарайиз, ахпа клвачел къарагъиз йигиндаказ хкадарзавай. Таватни “Гъейя!” лугъуз фарфалаг хьиз адалай элкьезвай.

Им са масакла кьуьлун тир, алапатдин кар тир. Абуру чпивай мецел гъана лугъуз тежезвай вири гафар гьа кьуьлуналди сад садав агакьарзавай. Им муьгьуьббатдин, кланивилин кьуьлун тир. Абурун вилера бахтлувилин эквер куьклвенвай. Куьцлена плертлех хьанвай и жегилриз чпелай гъейри садни аквазвачир. Рехъди физвай машинрин

сагъибри къуланфериз, шуршур ацалтна къвазвай марфадин кланик “Лезгинкадал” илигнавай “къве дилидиз” килигзавай. “Къилиз сер янавайбур я жеди,” – лугъуз пагъ атланвай абурун. Садбур сивел хъвер алаз риклин сидкъидай килигзавай абуруз. Садбур эхиз тахъана, машиндай эвичіна абурун мукъув агатнавай. И ксариз садрани ихътин къуълун акурди тушир. Им лугъуз тежедай хътин иер, инсандик руъгъ кутадай, дуънья кланардай къуълун тир.

Чпин дуъньяда авай, “Лезгинкади” бахтлу авунвай абуру, рекъел клваті хъанвайбурукай хабар авачиз къуълун давамарзавай.

Макъам къилиз акъатайла садбур капаралди, машинрин сигналралди абуруз алхишна. Таватани Алпана рекъин къерех тирвал машинар ціиргъина гъатнавайди, жемятри абуруз килигзавайди гила къатлана. Къведни зверна фена машинда ахцукъна. Алпана клвач педалдал илисна. Физвай машиндай “Лезгинкадин” ванер чклізвай...